

LATIJN
LEREN LEZEN
les 13

RENT VAN ROYEN

LES 13 EEN NIEUWE FAMILIE deel I

de zelfstandige naamwoorden van de derde declinatie

In deze les maak je kennis met een nieuw type Latijnse zelfstandige naamwoorden. Ze doen hetzelfde als de woorden die je al kent, maar zien er anders uit. Om een idee te krijgen, moet je je even concentreren op de beroemdste Romeinse generaal aller tijden. Julius Caesar is zijn naam en aan de combinatie van die twee namen zie je meteen wat de kwestie is. Julius is een zelfstandig naamwoord zoals je ze kent en met de code M1. Het is een woord als ‘servus’ of ‘circus.’ En Caesar is ook een zelfstandig naamwoord en met de code M1 en staat dus precies als ‘Julius’ in de onderwerpsvorm. Alleen is het een soort onderwerpsvorm die je niet eerder gezien hebt.

En daar zijn er veel van in de derde declinatie of declinatie III zoals de nieuwe familie heet. Want deze derde declinatie bestaat uit woorden die er in de onderwerpsvorm dikwijls heel verschillend uitzien. Het is namelijk niet zo dat alle woorden van declinatie III als ze onderwerp zijn eindigen op de letters ‘-ar.’ Een vriend van Caesar heette bijvoorbeeld ‘Cicero.’ En ‘Cicero’ is ook een zelfstandig naamwoord dat in de onderwerpsvorm staat, maar bij hem eindigt de onderwerpsvorm dus op de letter ‘-o.’ En zo is het met de zelfstandige naamwoorden van deze declinatie III. Als ze in de onderwerpsvorm staan, kunnen ze er allemaal heel verschillend uitzien.

Maar hoe ze er ook uitzien, altijd zijn ze het onderwerp van de zin. Of het naamwoordelijk deel natuurlijk. Maar wat moet je doen om de andere functies te ‘maken’? Je begint net als bij de woorden van de eerste en de tweede declinatie met de stam van het woord. Die vind je niet door aan de onderwerpsvorm te gaan sleutelen. Nee, daarvoor heb je de genitivus nodig. Want voor je met de zelfstandige naamwoorden van de derde declinatie kunt gaan werken, moet je ook de genitivus enkelvoud weten. Voor Caesar is dat ‘Caesaris’ en bij Cicero moet

je onthouden dat de genitivus ‘Ciceronis’ is.

De stam maak je van deze genitivus. Zoals je ziet, eindigt de genitivus op de letters ‘-is’ want je ziet ‘Caesaris’ staan en ‘Ciceronis’ De stam van allebei de woorden krijg je door deze laatste twee letters ‘-is’ weg te laten. Op die manier komt de stam ‘Caesar-’ en de stam ‘Ciceron-’ te voorschijn. Achter deze stam komen de uitgangen voor de verschillende functies in enkelvoud en meervoud. Wat je ook apart moet leren is het woordgeslacht. Want bij de derde declinatie kun je niet aan het woord zelf zien of het vrouwelijk, mannelijk of onzijdig is.

Van elk zelfstandig naamwoord van declinatie III moet je dus drie dingen onthouden. Je begint met de onderwerpsvorm te onthouden want die heb je nodig wanneer het het onderwerp van de zin is. Dan moet je ook de genitivus enkelvoud onthouden. Want die heb je nodig voor de genitivus zelf natuurlijk en om de stam te vinden. Die stam is de basis waarmee je de andere functies in enkelvoud en meervoud maakt. Tenslotte moet je apart het woordgeslacht onthouden. Dat lijkt veel werk, maar het valt in de praktijk reuze mee. Want het aantal woorden is klein en ze komen veel voor.

Nu ga ik aan de hand van voorbeelden laten zien hoe de derde declinatie er uitziet. Als voorbeeld voor een vrouwelijk zelfstandig naamwoord heb ik het woord ‘lex’ gekozen. Dat betekent ‘wet’ en de genitivus enkelvoud is ‘legis.’ Je leert dus lex, legis F wet met als stam ‘leg-’ (legis minus ‘-is’). Als voorbeeld voor een mannelijk woord kies ik ‘consul.’ Dat was de titel voor de hoogste militaire en politieke leider in de tijd dat Rome een republiek was. Elk jaar werden er twee van zulke consuls gekozen. Je leert dus consul, consulis M, consul met als stam ‘consul-’ (consulis minus ‘-is’). Het derde woord is ‘flumen’, een onzijdig woord en Latijn voor ‘rivier.’ De genitivus enkelvoud is ‘fluminis’ en je leert dus flumen, fluminis N, rivier met als stam ‘flumin-’ (fluminis minus ‘-is’).

In het schema dat nu volgt, zie je welke letters er voor welke functies achter de stam komen. Aan de functies zelf verandert niets, dus ‘legem’ is gewoon ‘wet’ maar dan als lijdend voorwerp enkelvoud. En zo is het met alle vormen. De functies zijn precies hetzelfde als bij de declinatie I en II en daarom zie je ook dezelfde codes staan.

	EV		EV		EV	
F1	lex	M1	consul	N1	flumen	nominativus
F2	legis	M2	consulis	N2	fluminis	genitivus
F3	legi	M3	consuli	N3	flumini	dativus
F4	legem	M4	consulem	N4	flumen	accusativus
F5	lege	M5	consule	N5	flumine	ablativus
	MV		MV		MV	
F6	leges	M6	consules	N6	flumina	nominativus
F7	legum	M7	consulum	N7	fluminum	genitivus
F8	legibus	M8	consulibus	N8	fluminibus	dativus
F9	leges	M9	consules	N9	flumina	accusativus
F10	legibus	M10	consulibus	N10	fluminibus	ablativus

OEFENING 1

Zet de woorden in de vorm die bij de code hoort. Voorbeeld: lex (F4) legem.

1. Consul (M2). 2. Rivier (N3). 3. Wet (F5). 4. Consul (M4). 5. Rivier (N2). 6. Wet (F1). 7. Rivier (N5).

OEFENING 2

Noem de code of codes die bij de volgende woorden horen en vertaal ze. Voorbeeld: Consuli - M3 aan de consul.

1. Legis. 2. Consul. 3. Flumen. 4. Cum consule. 5. Legi. 6. Flumine.

OEFENING 3

Zet de woorden in de vorm die bij de code hoort. Voorbeeld: consul (M6) consules.

1. Lex (F7). 2. Flumen (N8). 3. Consul (M10). 4. Lex (F6). 5. Consul (M7). 6. Flumen (N9). 7. Lex (F9).

OEFENING 4

Noem de code of codes die bij de volgende woorden horen en vertaal ze. Voorbeeld: Consulibus - M8 aan de consuls en M10 cum consulibus met de consuls.

1. Leges. 2. Flumina. 3. Consules. 4. Legibus. 5. Fluminum. 6. Flumi-

nibus.

Veel woorden van de derde declinatie vormen op deze manier hun naamvallen. Om het je makkelijker te maken geef ik van elk woord ook de stam. Daarachter moet je de uitgang zetten die bij een bepaalde code of naamval hoort. Deze uitgangen zijn de letters die in het voorbeeldschema dik gedrukt staan.

OEFENING 5

Zet de woorden in de vorm die bij de code hoort. Voorbeeld: Caesar (M3) - Caesari.

1. Uxor (F6). 2. Miles (M2). 3. Agmen (N7). 4. Leo (M8). 5. Civitas (F10). 6. Pater (M4).

uxor, uxoris F	stam: uxor-	vrouw (echtgenote)
Caesar, Caesaris M	stam: Caesar-	Caesar
miles, militis M	stam: milit-	soldaat
consul, consulis M	stam: consul-	consul
flumen, fluminis N	stam: flumin-	rivier
leo, leonis M	stam: leon-	leeuw
pater, patris M	stam: patr-	vader
civitas, civitatis F	stam: civitat-	staat
agmen, agminis N	stam: agmin-	kolonne

OEFENING 6

Noem de code of codes die bij de volgende woorden horen en vertaal ze. Voorbeeld: Agminibus - N8 ‘aan de colonnes’ en N10 ‘met/door de colonnes.’

1. Cum hominibus. 2. Virtutem. 3. Nomini. 4. Difficultatibus. 5. Mulieres. 6. Ciceronem.

OEFENING 7

Vertaal in het Latijn.

1. De soldaten gaan (eunt) met de consul naar de rivier. 2. Caesar geeft (dat) zijn soldaten namen. 3. Cicero kent (novit) de dapperheid van de moeders. 4. Mensen zijn (sunt) geen leeuwen. 5. Cicero kent (novit) de

vader en de moeder van Caesar.

OEFFENING 8

Vertaal in het Nederlands.

1. Agmen militum ad Caesarem it (gaat). 2. Pater militum est (is) Caesar. 3. Hominum difficultates mater videt (ziet). 4. Leoni nomen Cicero dat (geeft). 5. A militibus virtute Caesar defenditur (wordt verdedigd).

homo, hominis M	stam: homin-	mens, man
virtus, virtutis F	stam: virtut-	dapperheid, kwaliteit
nomen, nominis N	stam: nomin-	naam
difficultas, difficultatis F	stam: difficultat-	moeilijkheid
mater, matris F	stam: matr-	moeder
Cicero, Ciceronis M	stam: Ciceron-	Cicero
mulier, mulieris F	stam: mulier-	vrouw

tweestromenland

Het Latijn kent dus twee soorten zelfstandige naamwoorden. De ene groep bestaat uit woorden die hun naamvallen vormen op de manier van ‘toga, servus en bellum’ Dit zijn de woorden van declinatie I-II. Daarnaast heb je de derde declinatie of declinatie III waar de meeste zelfstandige naamwoorden hun naamvallen vormen op de manier van ‘lex, consul en flumen. Tot welke groep een woord behoort, vind je terug in het woordenboek. Daar staat van elk woord de genitivus. Voor een Romein speelde dit verschil niet. Hij hoorde alleen de functie en was zich er nauwelijks bewust van of hij een woord van de eerste of van de derde declinatie gebruikte.

In de zin komen de twee soorten woorden gewoon naast elkaar voor. Vergelijk het met een snelweg waar auto’s naast elkaar rijden, maar ieder in zijn eigen baan. In de ene baan staat een woord van het ‘toga, servus, bellum’-type en in de baan ernaast één uit de derde declinatie. En dat het ene woord er zo uitziet en het andere zus heeft geen invloed op de baan ernaast.

Ik kan dit het beste laten zien door een klein verhaaltje te vertellen over een Romeins jongetje. Hij is het kleine neefje van Julius Caesar die ‘s middags bij hem en zijn moeder op bezoek zal komen.

Maar het wachten duurt lang.

‘Mam is Julius Caesar er al?’

‘Nee mijn jongen, ik heb Julius Caesar nog niet gezien.’

‘Maar heb je Julius Caesar wel een berichtje gestuurd?’

‘Ja schat, hier is het antwoord van Julius Caesar. Hij komt echt.’

‘Ja want ik wil zo graag met Julius Caesar gaan wandelen.’

‘Julius Caesar, iam adest, mater?’

‘Nondum fili mi vidi Julium Caesarem.’

‘Tandem misisti libellum Julio Caesari?’

‘Misi deliciae meae, ecce responsum Julii Caesaris. Certe veniet’

‘Mihi multo placeret ambulare cum Julio Caesare’.

Hier zie je hoe Julius en Caesar op hun eigen manier steeds hetzelfde doen. In de eerste zin zijn ze allebei onderwerp, maar elk op zijn eigen manier. Julius en Caesar zijn allebei M1. In zin twee zijn Julius en Caesar lijdend voorwerp en dus M4. Alleen ziet de M4 vorm er bij Julius anders uit dan bij Caesar. En zo gaat het ook bij de andere functies. De code is steeds dezelfde, maar de uitgangen zijn anders. Ik zet de verschillen met de codes en de functies voor je in een schema.

			Functie	Latijnse naam
M1	Julius	Caesar	onderwerp	nominativus
M2	Julii	Caesaris	bezitter	genitivus
M3	Julio	Caesari	meewerkend voorwerp	dativus
M4	Julium	Caesarem	lijdend voorwerp	accusativus
M5	Julio	Caesare	door/met	ablativus

En zo gaat het bij alle zelfstandige naamwoorden. Wat telt, is de functie van het woord in de zin. En niet het uiterlijk. Want de woorden van declinatie I-II vormen hun functies de regels van deze groep. En de woorden van declinatie III vormen hun functies zoals dat bij hun groep gaat. De ene F4 ziet er dus anders uit dan de andere F4,

maar hun functie in de zin is hetzelfde.

OEFENING 9

Vertaal in het Latijn.

1. Een soldaat van Caesar draagt (portat) geen toga. 2. De colonne van soldaten gaat (it) naar het fort van de consul. 3. Het Colosseum van Rome wordt gevuld (completur) met leeuwen uit Afrika. 4. De dapperheid van de vijanden geeft (dat) moeilijkheden aan de soldaten van de consuls. 5. De tempel van Mars is (est) het huis van de god.

OEFENING 10

Vertaal in het Nederlands.

1. Leones in circo Romae dilaniant (verscheuren) homines et feminas. 2. Virtute militum Julii Caesaris terrae Gallorum subiguntur (worden onderworpen). 3. Altitudo fluminum agmini militum difficultatem dat (geeft) 4. Per silvas et flumina inimici ad castellum Romanorum eunt (gaan). 5. Milites leones non homines sunt (zijn).

Colosseum, N	stam: Colosse-	Colosseum
Africa F	stam: Africa-	Afrika
inimicus M	stam: inimic-	vijand
Mars, Martis M	stam: Mart-	Mars (oorlogsgod)
altitudo, altitudinis F	stam: altitudin-	diepte
Gallus M	stam: Gall-	Galliër
Gallicus adj.	stam: Gallic-	Gallisch
scutum N	stam: scut-	schild
Romanus M	stam: Roman-	Romein
imperator M	stam: imperator-	bevelhebber
mercator M	stam: mercator-	handelaar
mater F	stam: matr-	moeder